

TALLÓZÁS

Zápolya János, Radu de la Afumați és a mohácsi ütközet

(*Studia Universitatis Babeş—Bolyai, Series Historia, Fasciculus 2. 1967.*)

A kolozsvári tudományegyetem történettudományi folyóirata 1967. évi utolsó számában Pataki József eddig ismeretlen adatok alapján világítja meg a román országok és az erdélyi vajda magatartását az 1526. évi török hadjáratral szemben.

A szerző a Brandenburg család Nürnbergben őrzött levéltári anyagát tanulmányozva megtalálta azt az emlékiratot, mely Zápolya Jánosnak az 1529. december 21-én keltezett pápai exkommunikációra adott választ tartalmazza. Ismeretes, hogy a mohácsi vészt követő trónharcokban Zápolya ellen egyre gyakrabban hangzott el az a vád, hogy szándékosan maradt távol a mohácsi ütközet-től. Végül ellenfele, Ferdinánd el is érte, hogy VII. Kelemen pápa kiközösítse. Az emlékirat szerzője feltehetően Brodaries István, II. Lajos király egykori kan-cellárja volt. A tanulmányból kiderül, hogy Zápolya János erdélyi vajda több ellentmondó üzenetet kapott a királytól: először, hogy egész hadseregével jelenjék meg a királyi táborban, azután, hogy vonuljon Havasalföldre, és egyesítve hadait az akkori fejedelem, Radu de la Afumați seregével, támadja hátra a törököt, a harmadik — késői volta miatt teljesíthetetlen — üzenet az erdélyi vajdát ismét a királyi táborba rendelte.

A most felfedezett történeti forrás — összhangban más, eddig figyelemre nem méltatott okmányokkal, elsősorban egyes városok számadási könyveivel — a két utolsó üzenet hátterét tisztázza. Havasalföld fejedelme titkos követei útján azt javasolta II. Lajos magyar királynak, hogy az erdélyi vajda egyesítse hadseregét az övével, és kezdjék együtt pusztítani a védelem nélkül maradt török területeket, hogy azalatt a király frontális

támadással visszavonulásra kényszerít-hesse II. Szolimán hadait. A hadjáratra II. Szolimán 1526. április 23-án indult el Konstantinápolyból, és május 3-án érkezett Drinápolyba. Itt tette tiszteletét Havasalföld fejedelme, és itt értesült a hadjárat részletes tervéről, majd hirtelen visszatért hazájába és üzenetet küldött a magyar királynak. Minthogy a terv kivihetőnek látszott, a király ennek megfelelően parancsot küldött Zápolyának. Ám a szultán vagy nem bízott a fejedelemben, vagy kémei útján értesült titkos terveiről, ezért egyetlen fiát tuszként a török fővárosba vitette. Emiatt azután Radu de la Afumați már nem vállalhatta a közös harcot, és a király a megváltozott helyzetnek megfelelően Zápolyát véglegesen a királyi táborba rendelte.

A most felfedezett történeti okmány egyrészt a román országok és fejedelmek törökellenes magatartását, a szomszédos népekkel való közösségvállalását tükrözi, másrészt hozzájárul annak az időről időre felvetődő történeti pernek a tisztázásához, hogy miért maradt Zápolya János távol a mohácsi ütközettől.

Az 1967-es irodalmi esztendő

(*Gazeta literară, 1967. 52.*)

A román irodalom 1967-es sikereiről, jellemzőiről nyilatkozik hét élvonalbeli kritikus és irodalomtörténész az Írószövetség hetilapjának.

Öten azzal kezdik rövid eszmefuttatásukat, hogy az elmúlt esztendő minden kétséget kizáróan a próza és az irodalomtörténet éve volt. Egész sor kiváló alkotás támasztja alá ezt a kritikus álláspontot. Első helyen áll Marin Preda *Morometii* című regényének második köteté, amely lényegében nem is az első kötet egyenes folytatása, hanem egészen önálló, újszerű alkotás. A parasztság mai életével foglalkozó regény kézzelfoghatóan bizonyítja „a realista próza vitalitását”. A második helyen N. Breban új könyvét említik, valamint a költő A. E. Baconsky nagy feltűnést keltett. *Echinorul nebunilor* című regényét. Nagy port kavart föl a legfiatalabb prózaíró-nemzedékhez tartozó Al. Ivasiucnak a Luceafărul-sorozatban megjelent első regénye, a *Vestibul*. A hét kritikus közül öten dicsérik a könyvet újszerűségéért, merésziségeért, és arról beszélnek, hogy Ivasiuc könyvében egy új, lélektani próza csíráit fedezhetjük föl. A hatodik kritikus viszont azt állítja, hogy „unalmasan intellektuálisan ír le egy banális lelki folyamatot”. Egy dolog biztos: Iva-

siuc mostantól kezdve jelen van a fiatal román prózában.

Nagy örömmel fogadta a román irodalmi közélet Lucian Raicu monográfiáját Liviu Rebreanu-ról és I. Negoitescu *Eminescu költészete* című könyvét, mely az általános vélemény szerint a nagy költő életművének eddigi legmélyrehatóbb értelmezése. Irodalomtörténeti jelentőségű eseménynek számít Ovid S. Crohmăniceanunak a két világháború közötti román irodalomról írt könyve (I. kötet).

Megmérettek a költők is, és a legsúlyosabbnak hárman találtattak: Eugen Jebeleanu az *Elegie pentru floarea secerată* című új verseskötetével, és Ion Alexandru, valamint Marin Sorescu egy-egy kötettel. Az igen szigorú kritikus C. Stănescu, aki Ana Blandianát újdogmatizmusért, Nichita Stănescu-t l'art pour l'art költészetért marasztalja el, a következőket mondja: „Nagy költő (ijesztő a szó) Ion Alexandru, aki a racionnak és az ösztönnek a felzaklató keveréke. Hasonlóképpen Marin Sorescu, aki állandóan azt játssza, hogy az értelmével uralja az ösztöneit, de aki szabadon enged egy szkeptikus mormolást, mely aztán ott vibrál a dolgok rendje fölött.”

Az ideális színház

(*Amfiteatru*, 1967. 24.)

A színház lényegéről, a hazai színházak és rendezők főbb problémáiról beszéltetett az *Amfiteatru* riportere a párizsi tanulmányútjáról nemrég hazatért zágrábi kétszeres aranyérmes fiatal rendezővel, Andrei Șerbannal.

Arra a kérdésre, hogy milyen hatással vannak a fiatal rendező további munkájára eddigi nagy visszhangot keltett sikerei, Andrei Șerban a következőket válaszolta: „Semmilyen. Mert lényegében ezek véletlen sikerek, amelyek nem bizonyítanak semmit. És ez a kérdés nemcsak engem illet, mert színházainkban ez az általános helyzet. Ma egy jó előadás itt, holnap egy másik Párizsban, holnapután Piatra Neamți-on — mindezek nem bizonyítanak mást, csak jóindulatot, jószándékot, mesterséget és... körülbelül ennyit. Ilyenformán nem lehet kifejleszteni egy igazi alkotó színházi gondolkodást.” Példának Șerban Jerzy Grotowski laboratórium-színházát hozza föl. „Teljes fanatizmussal dolgoznak. Nem érdekli őket más, mint saját kísérletezéseik tapasztalatai, és minden előadásukkal ezt a tapasztalatot tökéletesítik, csiszolják — egészen gyémánt-tisztá-

vá. A színház-művészet egyik lényeges útján járnak... és így alakul ki az igazi művészet, nem pedig szétszórjt jó előadásokból, melyeket ezrével látni a világon.”

Mi a helyzet a hazai színházakkal?

„A helyzet az, hogy — a televízió, a film, az autó térhódításával — minket is utolért a közönségválság, és teljesen felkészületlenül talált.” Andrei Șerban a probléma megoldását a bulvárszínházak visszaállításában látja. Ezek vonzanak a közönséget, és mellettük létezhetnének a kísérleti laboratórium-színházak is. A kísérleti színházak művészei az első időben valószínűleg „áldozatok” lennének, de Andrei Șerban bízik a sikerben. „Nem lehet, hogy a kísérletek közül az igaziak, a jók ne sikerüljenek.”

Lényegében mi is a színház, mire hivatott?

„A színház mágia, mindig visszatérek ehhez a szóhoz, mert jobbat nem találok. És engem nem érdekel, hogy közvetít-e eszméket az előadással vagy nem. Az ember a művészi folyamat tisztán esztétikai izgalmiért megy a színházba. A színház nem pedagógiai kollokvium. Az iskola nem azonos a művészettel.”

A fiatal rendező a fiatalok iránti bizalmatlanságot kifogásolja a színházi gyakorlatban. Jó lenne, ha a főiskola végzősei nem szakadnának el egymástól. „Mint hogy kötelesek legyünk olyan rendezőkkel, színészekkel, színházi programokkal dolgozni, amikhez semmi közünk, ezerszer jobb lenne, ha együtt maradhatnánk.”

A Föld nagykövetei

(*Viața studentescă*, XII/44.)

A hetilap jellegének megtüelődő tetszetős formában a mai ifjúság kitűnő tulajdonságairól ír Victor Kernbach professzor *Sinteți gata să fii solii planetei noastre?* (Készek vagytok-e bolygónk követei lenni?) című cikkében.

Bizonyos személyek véleménye szerint a középiskolás végzősöket, az egyetemi hallgatókat semmi nem érdekli — írja Kernbach. Hogy kik vélekednek így? Rendszerint éppen azok a felnőttek, akiknek egész heti nagy művelődési élményük a vasárnap délutáni — futballmeccs. Mások szerint az ifjúság elmerül egyfajta „organikus szomorúságba”; „tegyük fel, hogy ez valóban lényeges vonás; de miért csak szomorúságot lássunk ebben, miért ne a szellemi mutáció légkörét ismerjük fel benne, miután az

ifjak lemondtak a dogmákról, az eretnokségekről, a rettegésről és az előítéletekről... Hát oly nehéz lenne mindenben meglátni, felismerni a bioszférában, hogy most pedig nem csupán nemzedékváltásról van szó, hanem új világ jő? Statisztikai átlagban a tudásszomjat az egyetemeken jobb minőségű, fontosabb jelentések táplálják, mint amilyen az előző nemzedékek esetében volt; a hallgatók tudásszomja talán nagyobb, mint az, amely — statisztikai átlagban — az új iránt a tantestület fáradt zónáiban tapasztalható — írja Victor Kernbach. S gondolatmenetét így folytatja:

„Véleményem szerint a mai egyetemi fiatalok minősítésére kevés a »tanuló ifjúság« megjelölés. A »tanuló ifjúság« klasszikus értelmében azt az ifjúságot jelzi, amely eltanulja valamely mesterség fortélyait. A mai nemzedék azonban ennél többre vállalkozik: kérlelhetetlenül bírál, félredobja azokat a kacatokat, amelyeket elődei esetleg még megtűrtek. A két nemzedék magatartásbeli különbségeit jól érzékelteti az a két megjegyzés, amely akkor hangzott el, amikor egy társaságban a Földön kívüli lények látogatásának lehetőségéről beszéltem, a mostanság sokat emlegetett azonosíthatatlan repülő tárgyakról. Egy 45 esztendőös férfi rögtön rávágta: »Ilyesmi nem létezhet!« Egy főiskolai hallgató viszont megkérdte, vannak-e hiteles fényképfelvételek? S további adatok után érdeklődött. Úgy hiszem, ha egyszer a piactéren valóban földet érne egy világűrből érkező tárgy, az idősebb férfi azonnal elbújna a pincébe, a diák viszont odasétálna a tárgyhoz, megnézné, hogy mi is történt.

Képzelnék csak el, hogy — mondjuk 2000-ben — mégis ellátogatnak hozzánk azok a nem földi lények. Amikor ötvenkét évesek lesznek a mai húszesztendősek. Milyeneknek is kell lenniök, hogy a messziről jöttek előtt ne váljanak majd neveltségessé? Legyenek józanok, előítéletlenségűek, jól értesültek, higgadtak, ne törődjenek a tabukkal, s — ami a legfontosabb —: legyenek »planetáris érzületűek«; a Kozmosz küldötteivel az egész emberiség nagyköveteiként érintkezessenek — írja Kernbach.

S a továbbiakban: „Nem hinném, hogy téved, aki a mai fiatalok bontakozó kvalitásaiban megbízik. Hiszen ezek nemcsak a földöntúli diplomáciához szükségesek, hanem ama technológiák uralásához is, amelyeket már mi, öregek, feltaláltunk, ám féltünk, hogy nem bírnak velük. A magenergiára és az önálló gondolkodásra is alkalmasítható gépekre gondo-

lok. A régivágású ember ilyen szituációkban kiigazodni már nem tud. Előbb hitetlenkedne, majd pedig a tények kényszerű elismerésekor kiborulna, s egyből istenekké nyilvánítaná azokat, akiknek létezésében kevéssel előbb még egyáltalán nem hitt. Ez utóbbi az a fajta, amelynek a „szilárdabb“ érték imponál: például — a körbélyegző! — írja végezetül Victor Kernbach.

Diplomácia = történeti epizód

(*Novoje vremja*, XXV. 48—50.)

A szovjet külpolitikai hetilap szemelvényeket közöl Valentyin Berezskov *A teheráni konferencián* című, több nyelven megjelent könyvéből. Berezskov Sztálin tolmácsa volt több nagy fontosságú nemzetközi értekezleten, így hát személyes elmények alapján számolhat be a diplomácia-történet jelentős fejzeteiről.

Berezskov is megerősíti, hogy Roosevelt és Churchill a teheráni értekezleten a partraszállás időpontját 1944 májusában jelölte meg (a valóságban június 6-án hajtották végre). Elbeszélése szerint miután a három államfő megegyezett az Overlord fedőnevű művelettel kapcsolatos alapvető kérdésekben, az értekezlet a hadművelet előkészítésének titkosságát biztosítani hivatott intézkedésekről tárgyalt.

Sztálin példákkal illusztrálta, hogyan igyekszik félrevezetni nagy támadások előestéjén a szovjet hadvezetés a náci hírszerzést. Nagy számú repülőgépmimikációt helyeznek el ál-repülőtereken, a támadás színhelyétől távol eső területeken csapatmozdulatok látszatát keltik, s így csapab.

Churchill mindezt végighallgatta, majd fellengősen kijelentette: „Igen, háború idején az igazság oly nagy kincs, hogy hazugsággal kell őrizni.“ Majd hozzáfűzte: „Mindenesetre azon leszünk, hogy rászédjük az ellenséget...“

A szovjet tárgyalófél valóban odáig ment az elővigyázatosságban, hogy a tárgyalás vonatkozó szakaszának jegyzőkönyvét Teheránban nem is diktálták írógéppel.

Nem így az angolok. A háború befejezése után kiderült, hogy Anthony Eden hazatérése után részletesen tájékoztatta ankarai nagykövetét a teheráni megbeszélésekről. Nemcsak a Törökországgal kapcsolatos megállapodásokat tudatta vele, hanem az Overlord időpontját is.

A nagykövet könnyelműen kezelte a diplomáciai iratokat. Megesett, hogy éjeliszekrényen felejtette őket. Komor-

nyikja, Elyasa Bazna a náci hírszerzője volt, fotokópiákat készített róluk, s ezek egy Ankarában ügyködő, Cicero fedőnevű SS közvetítésével eljutottak az ottani német nagykövetségre.

Von Papen (aki a háború idején törökországi nagykövet volt) a következőket írta erről az akcióról: „Cicero értesülései nagyon fontosnak bizonyultak, mégpedig két okból. A teheráni értekezlet határozatainak rezüméjét közölték Anglia nagykövetségével. Tudomást szerezhettünk tehát a szövetségeseknek Németország összeomlás utáni politikai státusát illető szándékairól, s értesülhettünk a szövetségesek között felmerült ellentétekről is. De legnagyobb érdemük az volt, hogy pontosan megismerhettük belőlük az ellenség hadműveleti terveit.“

Szerencsére azonban a náci hadvezetés nem hasznosította ez utóbbi értesülését. Arra gyanakodtak ugyanis, hogy a szövetségesek hamis hírekkel „etetik“ az ellenség kémhálózatát. (Cicero horribilis összeget kapott a hírekért: 300 000 font sterlinget. Amit aztán a tüzre tehetett: hamis bankjegyekkel fizették ki.)

1950-ben, miután Moyzisch (Cicero) emlékirataiban világá körülte a titok elárulásának titkát (s kiderült a valódi hírért folyósított hamis bankó története is), a londoni parlamentben interpelláció hangzott el ez ügyben, mire Bevin, az akkori külügyminiszter beismerni kényszerült: a nagykövet valóban nem tartotta be a bizalmas dokumentumok kezelésében kötelező rendszabályokat, s a német hírszerzés igenis fényképmásolatokat készíthetett róluk.

Berezskov tehát bizonyítottanak véli, hogy a teheráni értekezlet legfontosabb határozatait — az angol diplomácia ügytelensége folytán — Hitlerék időben ismerték. Hogy értesüléseiket nem gyümölcsöztették érdekeiknek megfelelően, az már a történelmi szükségességével rendszerint azonos irányban ható történelmi véletleneknek tulajdonítható.

Kazinczy elkötelezettségében

(Irodalmi Szemle, 1967. 10.)

A felvilágosodás, a jakobinizmus, a nyelvújítás e nagy egyéniségét idézte Fábry Zoltán a kassai Kazinczy-nyelv-művelő napokon tartott előadásában. Nemcsak mint halhatatlanra, klasszikusra, hanem mint a helyi hagyományok legjelentősebbjére hivatkozhatott, akinek példája, tanítása mit sem veszített időszerűségéből. Az első magyar irodalmi folyóirat, a kassai *Magyar Museum* ala-

pítóját idézték a hitlerizmus csehszlovákiai fenyegetése idején (Fábry be is írt egy passzust 1938-ban írt Kazinczy-cikkéből, mert műve örök memento maradt: a „vox humana“, Fábry harcos humanizmusa, antifaszizmusa, feladatvállalása lényegében erről a töről fakad.

Meggyőző logikával, varázsos közvetlenséggel (ami Fábrynak nem mindig sajátja), költői emelkedettségtől értekező prózában a szerző nyelvművelés és európaiság összefüggéseit villantja fel. „Kazinczy a magyar nyelv és nép sorsát az európai kultúrába, humánumba vetett hitbe ágyazta... Kazinczy a magyar nyelvvel Európát akart tudatosítani és erősíteni: a szellem erkölcsét, a gondolat igazát tekintetnélküliségek és kizárólagosságok ellen — kifelé és befelé. Ezért buzdított idegen kultúrák megismerésére: »mert magyarul is csak az írhat szépen, akinek írásán az idegenek szépségei át-sugárlanak.«

Fábry írásának fényét az adja, hogy a kiváló elődöt nem emeli magas szobortalapzatra, ahova azután a földön járók már nem tudnak felállni. Következtetése nem a szakemberek szűk csoportjának szánt figyelmézetés: „A hétköznapi valóságán múlik minden, a hétköznapi szürke hősein, e legfőbb realitáson és biztosítékon.“

Nem kémekek fecsegték ki az atom-titkot

(Saturday Review, L. 43.)

Hans Thirring neves osztrák fizikus, a bécsi egyetem professzora a második világháború előtt és után (a hitleristák bátor antimilitarizmusáért letaszították a tanszékről) azon kevesek közé tartozott, akik nagyon is jól tudták, mit zúdítana a világra a termonukleáris háború. *Lehet-e optimista a természettudós?* című vallomásszerű cikkében most többek között éppen azt igyekszik bizonyítani, hogy az előrelátás nem az ő személyes adottsága, hanem az egzakt tudományok mai művelőinek privilégiuma. Szerinte ők azok, akik — a „hagyományos történelemszemlélet“ historiográfusaival szemben — a stratégiákat meghatározó tudományos tények ismeretében történésztársaiknál előbbre látók. „Nem mintha agyuk kollégáikénál fejlettebb volna. Hanem azért, mert elegendő fizikai és kémiai ismerettel rendelkeznek ahhoz, hogy felmérjék, mi lehetséges, s mi lehetetlen.“

Némi gögről, „technologizmusról“ tanúskodó — nem is eredeti — tétele kifejtése során Thirring meglepő adatokat

közül a termonukleáris bomba előállításának történetéből.

Idézzük: „Az atombombák, amelyek 1945 augusztusában véget vetettek a második világháborúnak, több európai fizikust, így engem sem leptek meg. Mi több: véletlenül magam is a termonukleáris fegyverek hírnökévé váltam. Már 1929-ben egy másik bécsi születésű fizikus, Fritz Houtermans az amerikai Robert Atkinsonnal együtt azt a ma már általánosan ismert gondolatot sugallta, hogy a termonukleáris fúzió-reakciók (vagyis nehezebb elemek keletkezése könnyebbekből) a csillagok energiájának a forrásai. Azok a tudósok, akik Los Alamosban az atombomba előállításán dolgoztak, sietve felkarolták azt az elgondolást, mégpedig oly módon, hogy egy, a maghasadás elvére épülő bombát a fúzió-reakcióra épülő bomba gyutacsaként lehetne alkalmazni, s ez utóbbi így sokkal erősebbé válnék, mint az, amelynek az előállításán éppen fáradoztak.

Ez az elgondolás elég kézenfekvő volt más találgató szellemek számára is, éppen ezért majdnem egyidejűleg más országok fizikusai is rájöttek, olyanok is, akik pedig nem férhettek hozzá az Egyesült Államok katonai titkaihoz. Semmiféle spionkodás nem kellett ahhoz, hogy a dolog felkeltesse érdeklődésemet. Az Egyesült Államok hivatalos jelentése az atomenergiáról, amely 1945 végén H. D. Smyth szerkesztésében jelent meg, éppen elegendő információt tartalmazott ahhoz, hogy egy fizikus megérthesse belőle a maghasadásra épülő bomba működését. De semmit nem árult el magáról a termonukleáris (vagy fúziós) bombáról. Igen ám, csakhogy a háború előtt közölt nukleáris táblázatok elegendő adatot tartalmaztak arra vonatkozóan, hogy mennyi energia szabadul fel a hidrogén-hélium fúzióban, vagy más fúziós folyamatokban. Mindezek arra indítottak, hogy 1946-ban megírjam *Die Geschichte der Atombombe* (Az atombomba története) című könyvem, amelyben megkísérletem olvasóim ismereteit a hivatalos információk korlátain túl tágitani, a nukleáris fegyverek jövőbeli lehetséges fejlődéséig. A könyv XLII. fejezetében első ízben én közöltem a hidrogén energia / egység adatait a termonukleáris bombában; hozzáfűztem azt a jóvondolést, hogy előrelátható az ugrás az ezerszeresen nagyobb pusztítóerő eléréséhez a maghasadásos bombáról a fúziós bombára való áttérés révén. Persze e könyvnek semmilyen befolyása nem volt a Truman-kormányzat azon elhatározására, hogy legyártják a hidrogénbombát. Erre az-

után került sor, miután az amerikai tudósok rájöttek, hogy az oroszok 1949 szeptemberében sikeres atombomba-kísérletet hajtottak végre. Trumanék elhatározásukat 1950. január 31-én tették közzé. Eddig az időpontig az Egyesült Államokban titokban tartották a termonukleáris bomba előállítására irányuló munkálatokat.

1947-től 1949-ig mintegy 24 000 példány kelt el könyvemből Ausztriában, s egyetemeken a magfizika vezetői kurzusaként használták. Könyvemnek azonban csupán egyetlen politikai jellegű hatása volt: kíségitett a bajból egy amerikai szenátort. Amikor ugyanis az amerikai atom-monopólium elvesztéséről folyt a vita, a szóban forgó úriember elég elővigyázatlanul — jóval a titok hivatalos közlése előtt — célzott arra, hogy az amerikaiak előállíthatnak egy szuperbombát. Ezért aztán szigorúan megkritizálták, s több bírálója követelte: állítsák bíróság elé, mert elárulta az oroszoknak a szuperbomba gondolatát. Mire a szenátor felmutatta az én könyvemet, amelyet — az oroszok orra előtt — az ausztriai könyvesboltokban már rég forgalomba hoztak, s kimutatta: néhány centért bárki többet megtudhat a hidrogénbombáról és lehetőségeiről, mint amennyit az elnöki jelentés közölt róla. A szuperfegyverekre vonatkozó 1946-os előrelátásom beigazolódtott 1952 novemberében, amikor az első amerikai megatonnányi energiájú bomba robbant.

A rangos tudósok tudása nem marad tehát titokban. Úgy tűnik azonban, hogy nem mindig figyelnek fel arra, amit pedig ők, a tudósok, kimondtak. A tájékozatlanság, tudatlanság következményeit azonban mondvasínált „kémekre” kenik, s fantasztikus kémhistóriákkal kultiválják a titokzatoskodás egészségtelen szellemét.

Irodalomtudományunkról, múltjáról szólva

(Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok
Osztályának Közleményei, 1967. 1—4.)

„Nem-is egy embernek tehetségéhez való, hogy mindent lásson, megolvasson és rendbeszedjen“ — a *Magyar Athenas* szerzőjének kétszáz esztendőszava ma is igazság. Őt, Bod Pétert igazolja a magyarországi marxista irodalomtörténészek eddigi legnagyobb közös vállalkozása, a hatkötetes magyar irodalomtörténeti „kézikönyv“ is. Nyilvánvaló, hogy az ilyen méretű és ilyen természetű munka több szakember összefogását igényli, mégis

mindig szükség van egy előzetes elvi programra, amelybe beleilleszkedik minden munkatárs részfeladat-vállalása, teljesítése.

Közös munkával készül az MTA Irodalomtörténeti Intézetében *A magyar irodalomtudomány története* című négy kötetre tervezett szintézis is, az újabb, a második „kézikönyv“. Ennek a nagyszabású, evekig tartó munkának általános elvi megalapozására vállalkozott Somogyi Sándor *Irodalomtudományunkról, múltjáról szólva* szerény címet viselő írásával. Vállalt feladatának nagysága, nehezége abban áll, hogy szétszórta, ezerfelé megjelent folyóiratcikkekből, tanulmányokból és gyűjteményes kötetekből kellett máig érvényes tanulságokat leszárnia az 1972-ig elkészülő irodalomtudományi kézikönyv már folyó munkálatai számára. 221 lap terjedelmű írása marxista szemléletű programcikk és számvetés. A századfordulótól máig élt minden jelentős irodalomtudósunkat értékeli, életművüket éppúgy beágyazza az európai tudományosság fejlődésébe, mint a magyar társadalmi-művelődési viszonyokba. Nem tudós-portrékat rajzol, hanem a különböző nézetek konkordanciáját vizsgálja és értékeli.

Somogyi Sándor és az irodalomtudomány történetének kézikönyvét író többi kutató feladatát az is nehezítette, hogy az egyetemes tudománytörténet vonatkozásában is fiatal ágnak számít az irodalomtudomány története. Hiányoznak a korábbi szintézisek; valóságos nézetdzsungelben kellett Somogyinak utat mutatnia. Ahol ráadásul még sok sehova sem vezető ösvény is kínálkozott. Hogy mást ne mondjunk, olyan nagy tudósegyéniségek, mint Horváth János és Lukács György egymással, saját korukkal, elődeikkel és utódaikkal folytatott, máig sem eldöntött „perében“ kellett igazságot, ha nem is végleges, egyszer s mindenkorra szóló igazságot tennie.

Somogyi tanulmányában több elfeledett, eddig értékén alul becsült tudósegyéniségre hívja föl a figyelmet. Különösen a Katona Lajosról és Halász Gáborról írottak érdekesek ebből a szempontból. Kritikailag foglalkozik több régebbi, Erdélyben szerzett irodalomtörténeti munka hagyomány- és irodalomszemléletével is.

(*Le Figaro Littéraire*, 27. nov. — 3. dec. 1967.)

Bernard Pivot-nak mindenképpen joga van gúnyos hangon bírálni Edmond de Goncourt végakarátának hűtlen sáfárait, a Tízeket ezidei döntésük miatt. Mert az alapítványozó rendelkezése szerint „olyan fiatal tehetséges írókat kell a díjjal jutalmazni, akik a formában és gondolkodásban egyaránt eredetiek és merészek“. Az idén kitüntetett de Mandiargues regénye *La Marge* (lapszél, margót jelent magyarul) bizony nem nagyon felel meg ezeknek a követelményeknek.

A *Figaro Littéraire*-ben közölt fényképen kilenc fotográfus kapta éppen leucsevégre a zsebredugott kézzel álldogáló, mosolygó *galambösz* író. Bernard Pivot cikkéből megtudjuk, hogy csekély 26 kötete jelent meg eddig az 58 éves közismert szerzőnek. Felfedezésével vagy tizenöt évet késelt Philippe Hériat és a Tizek! Mindamellett a *La Marge* nem is a legsikerültebb regénye de Mandiarguesnak, s ezt Philippe Hériat maga vallotta be az újságíróknak!

Megint — 1903 óta nem először — botrány tört ki a Goncourt-díj körül. Hogy az olvasó egy pillanatig se maradjon bizonytalanságban, a *Figaro Littéraire* közli azt is, hogy kinek kellett volna adni a hatalmas erkölcsi sikert jelentő díjat. Bernard Pivot cikkével szemben egy teljes oldalon olvashatjuk a *Goncourt kihívása* című aláíratlan röpiratot. Az ugyancsak vitriolba mártott tollal írott szöveg szerint az 1967-es Goncourt-díj egyetlen jogos várományosa Jean-Jacques Servan-Schreiber *Le Défi Américain* (Az amerikai kihívása) című regénye! A Gaillon téren üléselőző Goncourt-Akadémia már nem éppen ifjú tagjai éppúgy félreértelmezték az alapítványt tevő Edmond de Goncourt szavait, mint a katolikus egyház a Bibliát — állítja a röpirat névtelen szerzője.

Szegény olvasó! Aki ennyi irodalmi hajcihő után is csak annyit ért meg, hogy itt egyes urak nagyon haragszanak egymásra.